

Küreselleşmenin Dili (*)

Peter MARCUSE (**)

Çeviren: Ali TARTANOĞLU

Küreselleşmenin gerçekten dikkate değer bir dili vardır. Her şeyden önce, *küreselleşme* sözcüğü, bir çok bakımdan “kavram olmayan” bir sözcüktür; denilebilir ki, 1970’ten bu yana, ister enformasyon teknolojisinde ilerleme, ister hava taşımacılığındaki yaygınlaşma, ister döviz kurlarında spekülasyon, ister sınır ötesi sermaye akışlarında artış olsun, farklı görünen her şeyin sıradan bir katalogudur. Kültürün, kitlesel pazarlamanın, küresel ısınmanın, genetik mühendisliğinin, çokuluslu şirket gücünün, yeni uluslararası iş bölümünün, emeğin uluslararası hareketliliğinin ulus-devletlerin azalan gücünün, postmodernizmin veya post-Fordizmin Disneyleştirilmesidir.

Ancak sorun sadece sözcüklerin dikkatsiz kullanımından ibaret de değildir. Entelektüel açıdan, kavramın böylesine bulanık kullanımı, nedenle sonucu birbirinden ayırmaya, kim tarafından, kime karşı, ne için ve hangi etkiyle ne yapıldığını anlamaya yönelik her türlü çabayı da bir sis perdesiyle örtmektedir. Siyasi açıdan, terimi belirsiz ve ölü bırakmak, onu, kendi hayatiyle il-

(*) Monthly Review, Temmuz-Ağustos 2000, Cilt 52, Sayı 3.

(**) Kolombiya Üniversitesi Mimarlık, Planlama ve Koruma Fakültesi Şehir Plancılığı bölümü öğretim üyesi. *Kentleri Küreselleştirmek: Yeni bir Mekansal Düzen mi?* (Oxford: Blackwell, 2000) ortak-yazarı.

gili bir şeye, bir güce dönüştürmekte, insan iradesinden bağımsız varlığı olan, kaçınılmaz, direnilmez bir şey olarak fetişleştirmektedir. Kullanımdaki bu belirsizlik, hem analitik hem siyasi sonuçları açısından küreselleşme tartışmasının diğer unsurlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada, bazı sorunlu bölgeleri belirlemek ve bazı önemli farkları ortaya koymakta yarar vardır.

İlk olarak, küreselleşme kavramının kendisinin, yeni bir şey olmayıp kapitalizmin yeni bir biçimi, kapitalist ilişkilerin hem yatay (coğrafi) hem de dikey (insan yaşamını şimdiye dek görülmemiş ölçüde etkileyen) yaygınlaşması olduğunu ısrarla vurgulamak gerekir. Ancak, kapitalist ilişkilerdeki gelişmenin, 1970'lerden bu yana görülen ve genellikle küreselleşme başlığı altında toplanan iki değişik boyutu vardır. Teknolojideki gelişmeler ve iktidar merkezileşmesindeki gelişmeler... Teknolojideki ilerlemeyi ekonomik gücün küresel merkezileşmesinden ayırmak, ikisinin bileşiminin sınıf ilişkilerini nasıl değiştirdiğini görmek, gerek çözümlene gerekse siyasi strateji açısından önemlidir.

Teknolojik ilerleme ile iktisadi güç konsantrasyonu arasındaki ilişki, kaçınılmaz bir durum değildir. Bilgisayarlaşma, enformasyon teknolojisindeki ilerlemenin mümkün kıldığı iletişim hızı, kıtalar arası ilişkilerin tek merkezden kontrolünün yangınlaştırılabilmesi, insan ve mal hareketliliğinde etkinliğin ve hızın artması, üretimde esnekleştirmenin kolaylaşması, rutin işlerin otomasyonu, vb., ekonomik konsantrasyonda tanıdığı olduğumuz büyük artış için zorunludur. Ama teknolojideki bu ilerlemeler, çok farklı biçimlerde kullanılabilir. (kullanım niyeti değiş ise zaten farklı biçimlerde kullanılacak olmalarına rağmen). Teknolojideki ilerlemeler, aynı miktarda yararlı mal ve hizmetin daha az emekle üretilebileceği anlamına da, aynı emekle daha çok üretilebileceği anlamına da gelebilir. Herkes, daha az şeye sahip olmayı göze alıp daha az çalışarak veya daha fazlasına sahip olmak istiyorsa daha çok çalışarak, bir şekilde memnun olacaktır. Oysa, teknoloji buna izin vermediği için değil, ama güçlerini artırmak ve yoğunlaştırmak isteyen güç sahiplerince yönlendirildiği ve kullanıldığı için işler hiç de böyle gitmez. Teknoloji, sı-

nıflar arasındaki güç dengesini değiştirmek için kullanılmıştır. Asıl dikkat edilmesi gereken, teknolojinin kendisi değil, bu noktadır.

Teknolojik küreselleşme ile gücün küreselleşmesi arasındaki fark, sadece çözümlene bakımından değil, siyasi açıdan da önemlidir. “*Bu ikisi birbirinden ayrılırsa diğer olasılıklar ne olabilir*” sorusunu gündeme getirir. Teknolojik küreselleşme ile gücün küreselleşmesi arasındaki mevcut bağlantıdan, *alternatif bir küreselleşme* olasılığını vurgulayacak olan bir “*gerçekte mevcut küreselleşme*” olarak söz etmek durumundayız. Gerçekte mevcut küreselleşmenin yıkıcı sonuçlarının karşıtları, gerek sol gerekse liberal bakış açısından ayrı ayrı belirlenmiştir. Seattle protestolarının Dünya Ticaret Örgütü ile ilgili sloganı “*gününü göster veya yok et*”tir (*fix it or nix it*); Nisan 2000 Washington gösterilerinin Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ile ilgili eşdeğer sloganı ise “*küçült veya mahvet*” (*shrink it or sink it*) olmuştur. Masada bize de bir yer verilmesini mi istiyoruz, başka bir masa mı oluşturmak istiyoruz, yoksa masayı hiç mi istemiyoruz soruları ise hedeflerdeki farklılığın göstergesidir. Sorunlar gerçekten ağırdır. Ama bir alternatif küreselleşmenin, en azından hedeflerin ne olması gerektiği konusundaki tartışmanın önemli bir paçası olarak kabulü, gerçekte mevcut küreselleşme olarak elimizde nelerin bulunduğunun tartışılması, daha geniş olanakların açık kalmasına yardımcı olabilir.

Aynı şekilde, küreselleşmenin denetim altına alınmasında işe yarayacak tek unsur olan ulus devletin gücünün azaltılması veya ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak sık sık yapılan göndermelerin de kavramsal ve dilsel açıklığa ihtiyaçı vardır. *Güçsüz devlet miti*, gerçekte olup bitenlerin akıllıca çözümlenmelerini bulandıran bir kavramdır. Sanayileşmiş ülkelerde kapitalist sistemin işleyişini mümkün kılan devlet faaliyetinin önemi, söz konusu sistemin uluslararası nitelik kazandığı bir ortamda azalmak bir yana artmıştır. Eğer devletler, sermaye veya mal akışını kontrol etmiyorsa, edemediklerinden değil, etmek istemediklerindedir; devlet gücünün eksikliği değil, devlet gücünden feragat edilmesi söz konusudur. Uluslararası iş çevrelerinin Dünya Ticaret Örgütüne, gümrük tarife anlaşmalarına, sözleşme hakları ve telif hak-

larını korunması konusundaki hükümet uygulamalarına yönelttiği aşırı önem, ulus devletin gelişmesinin değilse bile devamının göstergesidir.

Ayrıca, güçlü bir fetişleştirme, genellikle **devlet** kavramının tam, doğru kullanımına, çok farklı bir önyargı ile yaklaşmaktadır. Buna *türdeş devlet saptırmacası* denilebilir ve “*rekabetçi devlet*” (veya ısrarlı “*kentlerin rekabetçiliği*”) söylemindekine ya da “Kuzey veya Güney’deki **devletlerin yararına veya zararına**” söylemindekine benzer formülasyonlarda ortaya çıkar. Devletler ve kentler dahili olarak bölünmüştür; bir devlet veya kent içindeki bir grup, sınıf veya diğer çıkarlar açısından iyi olan, başkaları için farklı sonuçlar doğurabilir. Hükümetlerin belirli bir özerklikleri vardır ve bu sınırlı ölçekte, devletlerden ve kentlerden, kendi siyasi liderlerini ve bürokrasilerini oluşturmuş, kendi çıkarlarının aktörleri veya daha geniş anlamda iktidardaki rejim olarak söz edilebilir; ama hükümetlerin çok farklı çıkarlara cevap verdiği ve bu farklı çıkarların düzenli biçimde çoğunluğun davranışlarına hakim olduğu bile söylenebilir. “Ulusal çıkarlar”dan söz edilmesi, genellikle bazı çok belirgin çıkarları gizler; devletlerden, sanki içlerinde yaşayan herkesi temsil ediyorlarmış gibi söz etmek, gerçeği bulandırmaktır.

Bu çerçevede, uluslararası konularda “Amerikan hakimiyeti”nden söz etmek için (ki kısmen önemlidir), Amerikan politikalarını belirleyenlerle, bu politikanın oluşumundan dışlananlar arasında açık bir fark olması gerekir. Bu durum, Güney ülkelerinden gelenlerin hükümetlerinininkinden çok farklı tutum takındığı Seattle tartışmalarında görüldüğü üzere, başka ülkeler için de geçerlidir. Eğer bir devletle halkı arasındaki bu fark, devletin siyasi ve resmi faaliyetleri açısından önemli ise, ekonomik temsil açısından daha da önemlidir. Devletleri, uluslararası ekonomik müzakerelerde temsil edenler, homojen bir ulusal ekonomik çıkarlar grubunun temsilcisi değildirler; homojenlik belki daha çok pazarlık masasındaki çıkarların, yani, iş ve para çevrelerinin, sektörel anlamda birbirinden ayrı olsa da sınıfsal özellikleri itibariyle benzeşen çıkarlarının bir özelliği olarak kabul edilebilir. Temel ayrılık, devletler arasında değil, sınıflar arasındadır; tıpkı homojenliğin de devletlerin içerisinde değil sınıfların içerisinde olduğu gibi...

Küreselleşme tartışmalarındaki öteki dil ise, bu dili önerenlerden kopup, genellikle karşıtları tarafından kullanılmakta, o zaman ne olup bittiği de belirsizleşmektedir. Örneğin **insan sermayesi** kavramı, bir anlam çarpıtmacasıdır; gerçek anlamını vermek için **emek becerisi** demek daha yerinde olur. **Yönetim**, küçültülmüş devletin kibarcası olup, öyle kabul edilmesi de gerekir. **Yatırım**, üretim kapasitesinin artması anlamına da gelebilir, tam bir spekülasyon da olabilir. **Serbest** piyasaların, ücretsiz kamusal eğitimde olduğu gibi, masrafsız olması hemen hemen imkansızdır; doğru terimin **özel piyasalar** olması gerekir ve insan özgürlüğü nosyonlarının çoğunu genişletmekten çok daraltır. **Reform**, konumuz çerçevesinde, kuşkusuz **özelleştirme** demektir. **Üretici hizmetleri**, rasgele kullanıldığında, sosyal anlamıyla **üretici** terimini çağrıştırır. Oysa borsa haberlerinin basımı **üretici hizmetleri** değildir; matbaacılar, makineleri çalıştıran işçilerdir, **hizmet sağlayıcılar** değil. Eğer sözcük, gerçek anlamını koruyacaksa borsacılar da üretici denemez.

Kaldı ki bu konular sadece terminoloji sorunları da değildir. Gerçekte varolan küreselleşmenin yarattığı hastalıklara karşı mücadele etmeye çalışan çeşitli gruplar arasında, henüz açık bir konsensüs de oluşmamıştır. En ılımlı hedefler, ancak katılım ve şeffaflık çağrılarını yapmaktadır. Daha güçlü liberal yaklaşımlar, küresel kurumlar ve düzenlemelerin yeniden yapılandırılmasını istemektedir. Bu radikal görüşler arasında küresel kurumların tamamen ortadan kaldırılmasını isteyenler olduğu gibi, onların yerine gerek ulus devletler içerisinde gerekse arasında, gerek iktisadi gerek siyasi tamamen farklı bir ilişkiler sisteminin kurulmasını isteyenler de vardır. Seattle'dan sonraki tartışmalar, ABD Kongresinden, Amerikan ticaret temsilcisinden, ABD Birleşmiş Milletler delegasyonundan veya ABD'nin çeşitli uluslararası ajans ve organlardaki temsilcilerinden istenen eylemler türünden ulusal düzeyde özel programlı talepler çevresinde geniş çaplı bir birleşme sağlanmış değildir. Bazı gruplar ve pek çok kişi, hedeflerin, platformların ve özel eylem taleplerinin formülasyonu konusunda zor sorunlarla boğuşmaktadır. Görüşlerden birine yakın taleplerin öteki görüşlerle de uyum halinde olması şart değildir; gerek hedeflerin ortaklığı, gerekse aralarındaki ayrılıklar, gerek strateji gerekse taktikler, daha çok irdelenmeye ve aydınlanmaya muhtaçtır. Küresel-

leşme dilinin belirsizliği, bulanıklığı, kısa vadede bir koalisyonun oluşumunu kolaylaştırabilir; ama daha sağlam ve uzun vadeli ittifaklar da tam bir karşılıklı anlayışa dayalıdır. Teknolojik küreselleşme ile küreselleşen güç arasındaki farka dikkat ederek, alternatif küreselleşmeyi hep gündemde tutarak, güçsüz-zayıf devlet mitinden, türdeş devlet safsatasından vazgeçerek, Orwellci küreselleşme dilinin tuzaklarını kollayarak, hem uzun vadeli hedefler, hem de bundan sonraki adımların ne olması gerektiği konusunda bir uzlaşma zemini oluşturmak mümkündür.